

Радзівська С. О.*канд. економ. наук, канд. філол. наук, доцент,
Державний економіко-технологічний університет транспорту*

ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ШАНХАЙСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА

ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ СВЯЗИ УКРАИНЫ СО СТРАНАМИ ШАНХАЙСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СОТРУДНИЧЕСТВА

UKRAINE'S TRADE- ECONOMIC RELATIONS WITH THE COUNTRIES OF THE SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION

У статті проаналізовано сучасний стан і перспективи розвитку торговельно-економічних зв'язків України з країнами Шанхайської організації співробітництва (ШОС). У зв'язку з тим, що Росія і Китай є основними торговельними партнерами України, покращання зовнішньоекономічних зв'язків України з цією регіональною міжнародною організацією набуває особливого значення і стає реально можливим завдяки впливу історичного і цивілізаційного факторів – давнім і добре розвинутим зв'язкам України з Росією. Реалізація домовленостей, досягнутих під час шостого засідання Російсько-Української міждержавної комісії у грудні 2013 року, сприятиме успішнішому розвитку азійського вектора інтеграції країни. Аналіз динаміки сальдо і товарної структури товарообігу між Україною і країнами-учасницями ШОС свідчить про необхідність підвищення в експорті питомої ваги високотехнологічної продукції таких галузей промисловості, як ракетно-космічна, авіабудування, суднобудування, машинобудування, ядерна промисловість.

Ключові слова: країни-учасниці ШОС, товарообіг, сальдо, товарна структура.

В статье проанализированы современное состояние и перспективы развития торгово-экономических связей Украины со странами Шанхайской организации сотрудничества (ШОС). В связи с тем, что Россия и Китай являются основными торговыми партнерами Украины, улучшение внешнеэкономических связей Украины с региональной международной организацией приобретает особое значение и становится реально осуществимым благодаря влиянию исторического и цивилизационного факторов – давним и хорошо развитым связям Украины с Россией. Реализация договоренностей, достигнутых во время шестого заседания Российско-Украинской межгосударственной комиссии в декабре 2013 года, позволит Украине успешнее развивать азиатский вектор интеграции. Анализ динамики сальдо и товарной структуры товарооборота между Украиной и ШОС свидетельствует о необходимости повышения в экспорте удельного веса высокотехнологичной продукции таких отраслей промышленности, как ракетно-космическая, авиастроение, судностроение, машиностроение, ядерная промышленность.

Ключевые слова: страны-участницы ШОС, товарооборот, сальдо, товарная структура.

The current state and the prospects for development of trade and economic relations between Ukraine and the countries of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) are analyzed in the paper. Since Russia and China are the main trade partners of Ukraine, the improvement in development of external economic relations between Ukraine and the international organization is becoming important and will be achieved due to historical and civilization factors – long and well-developed relations between Ukraine and Russia. The arrangements agreed at the sixth Russia-Ukraine Intergovernmental Commission in December 2013 will promote successful strengthening of the Asian integration vector for Ukraine. The analysis of

dynamics of trade balance and the analysis of commodity composition of trade turnover between Ukraine and the SCO show that it is important to increase in export the share of high-technology goods, such as rocket industry, aircraft engineering, shipbuilding, mechanical engineering, nuclear industry.

Key words: *SCO members, trade turnover, trade balance, commodity composition of trade.*

Вступ. Аналіз світових економічних процесів свідчить, що “центр тяжіння” світу зміщується до Азії. Це викликає необхідність розбудови моделі стратегічної рівноваги України, яка б відповідала сучасним викликам на глобальному рівні. Президент України В. Ф. Янукович відзначив чотири стратегічні напрями зовнішньої політики країни: Європа, РФ, США і Китай [1, с. 248-249]. Тому актуальним і об’єктивно обумовленим стає завдання розвитку торговельно-економічних зв’язків України з країнами, що формують Шанхайську Організацію Співробітництва (ШОС), членами якої є Росія і Китай.

Вчені приділяють значну увагу міжнародним економічним процесам, зокрема закономірності зміни лідерства у світовій економічній системі розглянуто у роботі В. Г. Герасимчука [2], геополітичні проекти світових «центрів сили» в Центральній Азії – у праці А. А. Соболева [3]; динамічність розвитку інтеграційних процесів в АТР – у наукових розвідках Д. В. Єфременка [4], В. А. Майка, Ю. В. Швед, А. А. Акаєва, А. В. Коротаєва, С. Ю. Малкова, пріоритети України в АТР – у Г. Є. Лоссовського, Г. М. Перепелиці, О. О. Чубрикової та інших вчених. Розвиток торговельно-економічних зв’язків України з країнами ШОС не було всебічно висвітлено, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні сучасного стану і перспектив розвитку торговельно-економічних зв’язків України з ШОС.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань: навести тренди динаміки розвитку товарообігу України з країнами ШОС, розрахувати сальдо торгівлі товарами, розглянути товарну структуру товарообігу між Україною і ШОС, визначити роль розвитку торговельно-економічних відносин з огляду на необхідність вирішення проблеми подолання від’ємного сальдо зовнішньої торгівлі шляхом збільшення експорту товарів із значною часткою доданої вартості.

Методологія. Дослідження виконано на основі застосування методології системного підходу, монографічного дослідження, методів порівняння і статистичного аналізу.

Результати дослідження. За питомою вагою у зовнішньоторговельному обігу України країни Азії є третіми після країн ЄС та США. У торгівлі з країнами ЄС та США Україна має від’ємне сальдо, а у торгівлі з країнами Азії – позитивне. Тому для України збільшення обсягів торгівлі з азіатськими країнами є необхідним для подолання загального від’ємного зовнішньоторговельного сальдо, стабілізації, зменшення і виплати великого зовнішнього боргу. Тобто, стратегічним інтересам України відповідає подальше зміцнення та розширення відносин з азіатськими країнами та сприйняття азіатського напрямку як важливої складової української зовнішньої політики [5, с. 35].

Реальною формою зміцнення позицій України в Азіатському регіоні є її участь в економіко-політичних, регіональних, а також транснаціональних і трансрегіональних структурах як спостерігача або партнера по діалогу із перспективою залучення до багатосторонніх проектів чи отримання преференцій у регіональних зонах вільної торгівлі [6, с. 5], на користь чого і свідчать наміри нашої держави отримати статус спостерігача в ШОС [7].

Членами ШОС є Росія, Казахстан, Китай, Киргизстан, Таджикистан та Узбекистан. Країни співпрацюють в галузі торгівлі, технологій, енергетики тощо; організація динамічно трансформується, перетворюючись на євразійське об’єднання. Якщо розглянути широкий інтеграційний контур, який охоплює всю Європу та країни Східної Азії, то інтеграційним центром (яким є Україна в інтеграційному контурі ЄС – МС) в ньому буде Росія, в той час як ШОС відіграватиме важливу роль у процесах євразійської інтеграції [4]. На думку американського експерта з економічної та національної безпеки Ф. Стейкелбека, ШОС є серйозним геополітичним супротивником США [8].

З встановленням в ШОС режиму зони вільної торгівлі теоретично Україна, яка має такий режим з усіма, крім Китаю, її учасницями, могла б приєднатися до цієї організації і посилити участь в інтеграційних процесах в межах євразійського простору. Важливим фактором реалізації такої можливості й успішного розвитку торговельно-економічних відносин України з ШОС є членство у ній Росії та інших країн – колишніх радянських республік, з якими Україна має давні добре розвинені торговельні відносини.

Успішному розвитку торговельно-економічних зв’язків України з ШОС сприятиме й те, що 5 грудня 2013 року КНР зобов’язалась надати Україні гарантії ядерної безпеки у випадку, якщо Україна стане жертвою агресії із застосуванням ядерної зброї або буде знаходитися під загрозою такої агресії [9].

Питома вага торгівлі товарами у всій торгівлі товарами і послугами України у 2012 році становить 88,35%. Тому розглянемо специфіку торговельно-економічних зв'язків у торгівлі товарами.

Динаміку зовнішньоторговельного обігу України з країнами-учасницями ШОС на відрізок часу 2001–2012 рр. представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка зовнішньоторговельного обігу України з країнами ШОС, млн. дол. США

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Росія	9493	9506,2	12957	18014,1	20332,6	22437,7
Казахстан	783,4	582,5	799,6	1017,8	853,5	1792
Китай	737,7	959,6	1521,9	1570,4	2521,6	2855,1
Киргизстан	7,8	10,4	16,3	20,6	31,6	38,0
Таджикистан	36,3	45,8	36,3	28,6	46,9	39,8
Узбекистан	302,3	95,9	244	198,1	355,9	628,6

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Росія	29506,7	35162,7	21730,7	35626,1	48951,8	45050
Казахстан	3120,1	4951,5	3452,3	2066,6	3533,4	3954,2
Китай	3739,2	6149	4168,7	6017	8448,3	9676,8
Киргизстан	71,4	83,7	83,8	75,0	111,3	133,6
Таджикистан	51,2	77,7	80,4	74,7	60,2	108
Узбекистан	892,9	2713,6	2047	310,2	997,7	544,9

Джерело: розраховано автором за [10].

Розраховані за даними табл. 1 тренди динаміки розвитку товарообігу України з країнами ШОС мають такий вигляд:

$$y_{\text{Russia}} = 3409x + 3572,5; \quad y_{\text{China}} = 776,06x - 1013,9;$$

$$y_{\text{Kazakhstan}} = 336,02x + 58,1; \quad y_{\text{Uzbekistan}} = 97,308x + 145,09;$$

$$y_{\text{Kirghizstan}} = 11,219x - 15,962; \quad y_{\text{Tajikistan}} = 5,4192x + 21,933.$$

Найбільш динамічно розвиваються торговельні відносини України з Росією, Китаєм, Казахстаном, Узбекистаном. Обсяги товарообігу України з Киргизстаном, Таджикистаном мають тенденцію до незначного зростання.

Таблиця 2

Динаміка сальдо торгівлі товарами України з країнами ШОС, млн. дол. США

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Росія	-2134	-3128	-4334,2	-6241,7	-5352,4	-5136,3
Китай	346,5	440,2	483,5	88	-1099,4	-1765,7
Казахстан	-548,6	-183,3	-186	227,8	-480,7	-139,4
Киргизстан	2,6	1,8	7,7	20,6	31,6	38,0
Таджикистан	33,1	40,0	28,3	28,6	46,9	39,8
Узбекистан	-83,7	40,3	-76,8	58,9	-54,7	207,4

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Росія	-4169,7	-3665,7	-4740,9	-8769,9	-9312,6	-9786,5
Китай	-2375,8	-5054	-1299,9	-3383,8	-4088,3	-6122,4
Казахстан	-253,1	-1286,3	-615,5	534,2	181,6	964,4
Киргизстан	71,4	83,7	83,8	75,0	111,3	120,6
Таджикистан	51,2	77,7	80,4	74,7	60,2	93,6
Узбекистан	-199,1	-1523	-1234,6	146,8	-290,1	326,9

Джерело: розраховано автором за [10].

Важливою характеристикою торгівлі з цими країнами є динаміка сальдо торгівлі, яка свідчить про те, що у торгівлі з основними з них імпорт значно перевищує експорт (табл. 2).

Доречно зазначити, що товарообіг Росії як світового гравця із країнами АТР у найближчі 5–10 років має перевищити торговельний оборот із Євросоюзом, тобто російський економічний вектор переорієнтовується із Заходу на Схід [3, с. 161]. Після кризи ЄС поступово втрачає свої позиції на світовій арені, переорієнтовується на ринки азійських країн. Виходячи з цього і Україні, зберігаючи і розвиваючи економічні зв'язки з країнами ЄС, також необхідно розвивати їх з азійськими державами.

Розглянемо товарну структуру торгівлі України з Китаєм у 2012 році [10]. Експорт України до Китаю дорівнює 1777177,6 тис. дол. США, імпорт – 7899639,6 тис. дол. США, сальдо від'ємне і значне – (-6122462,0 тис. дол. США). Експорт формують жири та олії рослинного та тваринного походження – 4%; руди, шлаки і зола – 80,5; органічні хімічні сполуки – 2,5; чорні метали – 1,1; реактори ядерні, котли і машини – 3,5; електричні машини – 1,0%. Імпорт формують товари більш широкого асортименту, основу якого становлять такі: органічні хімічні сполуки – 1,9%; пластмаси, полімерні матеріали – 5,7; каучук, гума – 1,4; вироби із шкіри – 3,1; одяг та додаткові речі до нього, трикотажні – 2,6; одяг та додаткові речі до нього, текстильні – 4,4; керамічні вироби – 1,6; чорні метали – 2,3; вироби з чорних металів – 3,1; алюміній і вироби з нього – 1,1; реактори ядерні, котли і машини – 10,9; електричні машини – 25,4; залізничні локомотиви – 1,4; засоби наземного транспорту, крім залізничного – 4,0; прилади та апарати оптичні, фотографічні – 1,5; меблі – 2,7; іграшки – 3,3%.

Тобто, в експорті до Китаю продукція машинобудування становить незначний відсоток, Україна відіграє роль сировинного придатка Китаю. Імпорт формується переважно з товарів, які здатна виробляти українська промисловість. Перед Україною постає завдання змінити характер відносин з Китаєм шляхом посилення свого високотехнологічного експорту, а також – зменшенням імпорту товарів, які можуть бути вироблені власним товаровиробником.

Експорт України до Російської Федерації дорівнює 17631,7 млн. дол. США, імпорт – 27418,3 млн. дол. США, сальдо від'ємне 97860,5 млн. дол. США. Експорт містить: чорні метали – 13,2; реактори ядерні, котли, машини – 12,9; залізничні локомотиви – 14,9%. Імпорт становлять такі товари: палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки – 65,6%; чорні метали – 4, реактори ядерні, котли, машини – 4,8%. Аналіз співвідношення питомої ваги основних товарних груп у експорті й імпорті України до/з Російської Федерації свідчить про збереження внутрішньогалузевої торгівлі.

Казахстан отримує від України товарів на суму 2459251,4 тис. дол. США, а експортує в Україну – на суму 1494884,5 тис. дол. США, сальдо позитивне і становить 964366,9 тис. дол. США. Експорт формують: вироби з чорних металів – 18,7%; реактори ядерні, котли, машини – 7,7; залізничні локомотиви – 30,6%. Імпорт становлять: палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки – 82,1%.

Товарну структуру торгівлі України з Росією та Казахстаном детально розглянуто нами у роботі [11]. У наступних роках торгівля з цими країнами визначатиметься у рамках відносин України з Митним союзом Білорусії, Казахстану і Росії, відповідно до результатів переговорів у Москві між Президентом України і Росії у 17 грудня 2013 року торгівля має добрі перспективи.

Серед решти країн ШОС на особливу увагу заслуговує Узбекистан. Експорт України до Узбекистану дорівнює 435930,8 тис. дол. США, імпорт – 108961,9 тис. дол. США, сальдо позитивне 326968,90 тис. дол. США. Експорт формують: жири та олії тваринного або рослинного походження – 5,7%; готові продукти із зерна – 1,5; фармацевтична продукція – 11,7; деревина і вироби з деревини – 4,1; папір та картон – 4,8; вироби з чорних металів – 10,1; реактори ядерні, котли, машини – 37,6; електричні машини – 2,4%. Імпорт – істівні плоди та горіхи – 8,1%; тютюн і промислові замітники тютюну – 3,4; палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки – 5,6; добрива – 6,4; бавовна – 11,3;

цинк і вироби з нього – 25,5; засоби наземного транспорту, крім залізничного – 25,5%.

Тобто, значну частину експорту України становлять високотехнологічні товари. Водночас потребує поглибленого аналізу імпорту України з Узбекистану, що зумовлено високою часткою наземного транспорту, крім залізничного. Слід враховувати й те, що Узбекистан може стати альтернативним джерелом надходження в Україну енергоносіїв.

Киргизстан отримує від України товарів на суму 127050,6 тис. дол. США, а експортує в Україну – на суму 6521,2 тис. дол. США, сальдо позитивне і становить 120529,40 тис. дол. США. Експорт України формують: жири та олії тваринного або рослинного походження – 6,4%; цукор і кондитерські вироби з цукру – 12,3; какао та продукти з нього – 15,2; готові продукти із зерна – 12,1%; реактори ядерні, котли, машини – 5,7; електричні машини – 7,5; меблі – 3,9%. Імпорт України з Киргизстану формують: тютюн і промислові замітники тютюну – 33,5%; шкури – 4,4; бавовна – 8,9; інструменти, ножові вироби – 3,8; електричні машини – 27,2%.

Тобто, у відносинах з Киргизстаном Україна використовує свій науково-технічний потенціал. Разом з тим значну частину імпорту становлять товари, які не є вкрай необхідними, наприклад: тютюн. Цікавим є той факт, що електричні машини в експорті України до Киргизстану становлять значно меншу питому вагу, ніж в їх імпорті з Киргизстану.

Експорт України до Таджикистану дорівнює 100810,6 тис. дол. США, імпорту – 7199,9 тис. дол. США, сальдо позитивне 93610,70 тис. дол. США. Експорт містить: какао та продукти з нього – 11,1%; готові продукти із зерна – 5,0; палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки – 4,0; фармацевтична продукція – 4,5; папір та картон – 3,7; реактори ядерні, котли, машини – 13,9; електричні машини – 6,0; залізничні локомотиви – 36,7%. Імпорт становлять такі товари: їстівні плоди та горіхи – 31,7%; бавовна – 36,5; алюміній і вироби з нього – 30,1%.

Отже, у відносинах з Киргизстаном і Таджикистаном Україна позиціонує себе як високотехнологічна держава.

Наведені дані дозволяють виявити той факт, що розвиток економічних відносин з країнами ШОС сприятиме вирішенню Україною проблеми збільшення експорту товарів із значною часткою доданої вартості.

Висновки. Проведене дослідження сучасного стану і перспектив розвитку торговельно-економічних зв'язків України з ШОС дозволяє одержати нове обґрунтування їх кардинального значення для створення умов успішного розвитку виробництв п'ятого і шостого технологічних укладів, підвищення в експорті питомої ваги високотехнологічної продукції таких галузей промисловості, як ракетно-космічна, авіабудування, суднобудування, машинобудування, ядерна промисловість.

Новизною характеризується висновок, що, виходячи із взаємного переплетення виробництв високотехнологічних товарів України і Росії забезпечити експорт високотехнологічної продукції до ШОС, як і до третіх країн, стане легше у тісному співробітництві.

Цьому сприятиме й підписаний у грудні 2013 року Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Китаєм, затверджена Програма розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною і КНР на 2014-2018 рр., згідно з якими основними напрямками співпраці між країнами є авіабудування, енергетика, космічна галузь та розвиток інфраструктури.

Перспективним є аналіз розвитку торговельно-економічних зв'язків України з ШОС у галузі послуг. Нагальність таких досліджень посилюється підтримкою Україною намірів Китаю щодо відновлення Великого шовкового шляху, який посилить роль України як торговельного мосту між Сходом і Заходом, сприятиме у межах парадигми євразійської інтеграції утвердженню Великої Європи від Лісабона до Владивостока.

Література:

1. Мокрецький А. Ч. Китайсько-українські відносини в світлі концепції «стратегічного рівноважності» України / А. Ч. Мокрецький // Китай в мировій і регіональній політиці. Історія і сучасність. Вип. XVIII / складальник, отв. редактор Е. І. Сафронова. – М.: ІДВ РАН, 2013. – С. 232–253.

2. Герасимчук В. Г. Лідерство у світовій економіці: від «G7» до «E7» / В. Г. Герасимчук // Економічний вісник НТУУ «КПІ»: зб. наук. пр. 2013 (10), Гол. ред. О. А. Гавриш. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – С. 75–81.

3. Соболев А. А. Геополітичні проекти світових «центрів сили» в Центральній Азії / А. А. Соболев // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 1. – С. 155–163. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_prioritetu/SP_1_2013.pdf.

4. Ефременко Д. В. Контури євразійської інтеграції / Д. В. Ефременко // Портал ІНІОН РАН. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rkpr.inion.ru>; дата публікації – 06.09.2013г.; www.ukros.ru.

5. Гончарук А. З. Пріоритетні питання політики України щодо країн Азії. Аналітична доповідь // А. З. Гончарук, О. К. Микал, А. М. Кобзаренко. – К.: НІСД, 2011. – 46 с. [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/pyt_Azya-dbec8.pdf.

6. Майко В. А. Зовнішньополітичні та економічні пріоритети України у країнах Центральної, Південної і Південно-Східної Азії / В. А. Майко // Економічний часопис. – 2011. – № 9-10. – С. 3–7.

7. Глава держави: Україна хотіла б отримати статус спостерігача в ШОС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/25123.html>

8. Stakelbeck F. W. Jr. The Shanghai Cooperation Organization / F. W. Stakelbeck Jr. – Режим доступу: FrontPageMagazine.com, 8 August 2005, <http://www.frontpagemag.com/Articles/Printable.asp>?

9. Miles Yu. Inside China: Ukraine gets nuclear umbrella / Yu. Miles // The Washington Times. 12.12.2013. - <http://www.washingtontimes.com/news/2013/dec/12/inside-china-ukraine-gets-nuke-umbrella/?page=all>

10. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

11. Радзівєвська С. О. Торговельно-економічні зв'язки України з країнами ЄС та ЄЕП: сучасний стан та перспективи розвитку / С. О. Радзівєвська // Зовнішня торгівля. – 2013. – № 3. – С. 42–62.

УДК 331.556 (477)

Сирочук Н.А.

канд. економ. наук, викладач

Рівненська філія ПВНЗ „Європейський університет”

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ДО КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ

МЕЖДУНАРОДНАЯ ТРУДОВАЯ МИГРАЦИЯ УКРАИНСКОГО НАСЕЛЕНИЯ В СТРАНЫ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА: ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ

UKRAINIAN INTERNATIONAL MIGRATION TO THE EUROPEAN UNION. FACTORS OF MIGRATION

В статті досліджено сутність та сучасний стан трудової міграції в Україні, зокрема динаміку еміграції та імміграції. Визначено структуру трудових мігрантів за гендерною ознакою, за віковими групами, рівнем освіти та сферою зайнятості. Досліджена географічна спрямованість та рівень участі різних регіонів України у трудовій міграції, виявлено причини такого розподілу. Проведено аналіз ситуації на ринку праці та відтворення робочої сили в Україні та світі, динаміки рівня безробіття та розміру заробітної плати. Проаналізовано динаміку грошових переказів з-за кордону та їх розподіл за країнами. Доведено вплив цих переказів на добробут сімей мігрантів та економіку країни в цілому. Здійснено порівняльний аналіз міграційної політики України із світовою практикою, в т.ч. щодо репатріації трудових мігрантів. Запропоновані заходи щодо покращення міграційної політики в Україні. Визначено фактори впливу на трудову міграцію та її наслідки. Сформульовано особливості міграції українців до країн ЄС в сучасних економічних і політичних умовах. Зроблено прогноз щодо динаміки кількості емігрантів до країн Євросоюзу.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, ринок праці, фактори впливу на міграцію, європейська інтеграція